

Evrensel Bir Değer Olarak Demokrasi*

Amartya Sen**

1997 yazında, önde gelen bir Japon gazeteci bana, 20. yüzyılda gerçekleşmiş en önemli olay hakkındaki düşüncemi sordu. Bu son derece kışkırtıcı bir soruydu; çünkü geçen yüzyılda çok sayıda önemli olay olmuştu. Başta Britanya ve Fransa İmparatorlukları olmak üzere, 19. yüzyıl boyunca Avrupa'ya hâkim olmuş imparatorluklar son bulmuştu. İki dünya savaşına şahit olmuştuk. Nazizm ve faşizmin yükselişi ve düşüşünü görmüştük. Bu yüzyıl, komünizmin yükselişine de, (eski Sovyet Bloku'nda olduğu gibi) düşüşüne veya (Çin'de olduğu gibi) radikal dönüşümüne de şahitlik etti. Ayrıca Batı'nın ekonomik egemenliğinin, daha çok Japonya ve Doğu-Güneydoğu Asya tarafından belirlenen ekonomik denge durumuyla yer değiştirdiğini gözlemledik. Son zamanlarda bu bölgede bazı ekonomik ve finansal sorunlar yaşanmışsa da bu sorunlar birçok onyıllar boyunca (Japon örneğinde tüm yüzyıl boyunca) oluşmuş dünya ekonomik dengesini bozmamıştır. Geçen yüzyıl, önemli olaylar açısından son derece zengin bir yüzyıldı.

20. yüzyılda gerçekleşmiş birçok önemli olay olmasına karşın, bu periyottaki en önemli olayı seçmekte zorlanmadım: De-

mokrasinin yükselişi. Bu, diğer olayları inkâr etmek anlamına gelmiyor. Fakat benim söylemek istediğim şudur: Uzak gelecekte insanlar geriye baktıklarında, üstün bir kabule mahzar olmuş bir yönetim biçimi olarak, demokrasinin doğuşuna denk bir gelişme bulmakta zorlanacaklardır.

Demokrasi düşüncesi, hiç kuşkusuz, bundan iki bin yıl önce eski Yunan'da ortaya çıkmıştır. Hindistan gibi başka yerlerde de demokratikleşme yönünde çeşitli çabalar görülmüştür.¹ Fakat gerçekten de, sınırlı ölçekte de olsa, demokrasi düşüncesi eski Yunan'da biçimlendi ve pratiğe aktarıldı. Daha sonra ise demokrasi çöktü; daha otoriteryen ve demokrasi dışı yönetim biçimleri ile yer değiştirdi. Başka bir yerde böyle bir gelişme olmamıştır.

Daha sonra, bildiğimiz gibi, demokrasinin doğuşu için uzun zaman geçmiştir. İşleyen bir yönetim sistemi olarak demokrasinin tedrici (ve fakat sonunda muzafferane) doğuşu, 1215'te imzalanan Magna Carta'dan,

** Cambridge'deki Trinity College'in Müdürü ve Harvard'daki Lamont Üniversitesi'nin emekli profesörüdür.

¹ Bu konuda, Aldous Huxley'in *Point Counter Point* adlı romanında, karısını aldatan kocayı mazur gösterecek kadar delil bulunmaktadır. Bu romanda kocası karısına, British Museum'daki kütüphanede, eski Hindistan'daki demokrasi üzerine çalışmak için Londra'ya gitmesi gerektiğini söylemektedir. Gerçekte ise metresini görmeye gitmektedir.

18. yüzyılda gerçekleşen Fransız ve Amerikan Devrimlerine ve 19. yüzyılda Avrupa ve Kuzey Amerika'da oy hakkının genişlemesine kadar uzanan birçok gelişme tarafından desteklenmiştir. Fakat bununla birlikte demokrasinin, Avrupa, Amerika, Asya ve Afrika'daki bütün milletler tarafından "normal" bir yönetim modeli olarak kabul görmesi 20. yüzyılda gerçekleşmiştir.

Demokrasinin evrensel bir kabule mahzar olması oldukça yeni bir şeydir ve bu durum esas olarak 20. yüzyılın bir ürünüdür. Magna Carta yoluyla Kralı sınırlayan isyancılar demokrasiyi, yerel bir ihtiyaç olarak görmüşlerdi. Amerikan bağımsızlık savaşçıları ve Fransız devrimcileri ise demokrasinin genel bir sistem (ihtiyacı) olarak anlaşılmasına büyük katkı sağlamışlardır. Ancak, bunların da pratik talepleri oldukça yerel kalmıştı. Söz konusu demokratik gelişmeler, Kuzey Atlantik'in iki yakası ile sınırlı kalmıştı ve demokrası, bu bölgeye has iktisadî, sosyal ve siyasal tarih üzerine kurulmuştu.

19. yüzyıl boyunca demokrasi teorisyenleri, herhangi bir ülkenin "demokrasiye uygun" olup olmadığı konusundaki tartışmaları çok doğal karşılıyorlardı. Bu anlayış, bu sorunun bizzat kendisinin yanlış olduğunun kabullenilmesi suretiyle, ancak 20. yüzyılda değişebildi: Bir ülke demokrasi için uygun kabul edilmek zorunda değildir; tersine, bir ülke demokrasi *yoluyla* uygun hâle gelir. Demokrasinin, farklı kültür ve tarihlere sahip, tamamen farklı gelir düzeylerinde bulunan milyonlarca insanı kapsayacak şekilde yayılması, gerçekten önemli bir değişimdir.

Ayrıca, "bütün yetişkinler için oy hakkı" kavramının, sadece erkekleri değil kadınları da kapsamı gerekliliği, ancak 20. yüzyılda kabul edilmiştir. 1999 yılının Ocak ayında, İsviçre'nin ünlü Başkanı Bayan Ruth Dreyfuss ile buluşma imkânı buldum. Bu karşılaş-

ma bana 25 yıl öncesine kadar İsviçreli kadınların oy hakkının olmadığı gerçeğini hatırlattı. Demokrasinin, merhamet gibi, evrensel düzeyde kabul görülmesi aşamasına en sonunda ulaştığımız.

Demokrasinin evrenselliğine karşı çıkan iddiaları yok saymıyorum. Bu iddialar, çeşitli biçim ve kalıplarda, farklı bakış açılarından ortaya çıkıyor. Bunları da bu makalede işleyeceğim. Demokrasinin evrensel bir değer olduğu iddiasını ve bu iddianın kuşatıcılığına yönelik itirazları incelemek zorundayım. Bu incelemeye geçmeden önce, demokrasiyi çağdaş dünyanın hâkim inancı hâline getiren düşünceyi açıkça kavramak gerekiyor.

Herhangi bir çağda ve sosyal iklimde, genel kural olarak saygı gösterilmesi gereken yerleşik genel inançlar vardır; tıpkı bir bilgisayar programına konulmuş "default" komutu gibi, bunların doğrulukları herhangi bir şekilde kesin olarak reddedilmedikçe bu inançlar doğru kabul edilirler. Demokrasi henüz dünyada evrensel olarak uygulanmasa ve bir örnek olarak kabul edilmese bile, dünya kamuoyunca demokratik yönetim, genel olarak doğru bir yönetim şekli olarak kabul edilmektedir. Bu aşamadan sonra, artık iddialarını meşrulaştırmak ve savunmak için gayret gösterme sırası, demokrasiyi değersiz göstermek isteyenlerdedir.

Bu, çok eski olmayan tarihsel bir ilerlemedir; bir zamanlar, Asya veya Afrika'daki demokrasi savunucuları, sırtlarını duvara dayayarak, güçlükler içinde demokrasiyi savunmak zorundaydı. Yine de, demokrasinin gerekliliğini dolaylı veya dolaysız bir şekilde reddedenler var olduğu için, geçen yüzyılda demokrasiyi yükselten genel düşünce atmosferini açıkça ortaya koymak zorundayız. Tekrar tekrar, her vakit, spesifik olarak şu veya bu ülkenin (Güney Afrika, Kamboçya veya Şili) "demokrasiye uygun" (bu konu, 19.

yüzyıl söyleminde baskın bir sorunsaldı) olup olmadığını kanıtlamak zorunda değiliz. Demokrasinin evrensel düzeyde uygun bir sistem ve değer olarak kabulü yönündeki hareket, düşünce dünyasında gerçekleşmiş büyük bir devrimdir; ve bu aşama 20. yüzyılın esası bir katkısıdır. Bir evrensel değer olarak demokrasisi sorunsalını incelediğimiz bağlam budur.

Hindistan Deneyimi

Demokrasi nasıl iyi işlemektedir? Hiç kimse, diyelim ki Fransa, İngiltere veya Amerika'da demokrasinin rolünü sormuyor, ama bu soru daha fakir ülkeler söz konusu edildiğinde, hâlâ sorulan bir sorudur. Bu konu, tarihte kalmış bir detay mesele olmadığından ve hâlâ tartışıldığı için ben burada demokrasinin yeterince iyi işlemekte olduğu konusunu tartışıyorum.

Kuşkusuz Hindistan, bu sorunun şiddetli bir şekilde tartışıldığı yerlerden biridir. İngilizler Hintlilerin, bağımsızlıklarını görmeyen gelerek kendi kendilerini yönetme kabiliyetleri konusunda kaygı izhar etmişti. Hindistan, bağımsızlığını kazandığı 1947 yılında birtakım karışıklıklar içindeydi: güvenilmez bir hükümet, sindirilmemiş bir bölünme, belirgin olmayan siyasal düzenlemeler ve tüm bunlarla birlikte, yaygın kitlesel şiddet ve toplumsal karışıklıklar. Demokratik ve birleşik müstakbel Hindistan konusundaki ümitler pek zayıftı. Yine de yarım asır sonra, zorlukları aşarak düzliğe çıkmış, oldukça iyi çalışan bir demokrasiye kavuştuk. Siyasal ayrımcılıklar anayasal çerçevede büyük bir oranda ortadan kaldırılmıştır; hükümetler, seçimlerle ve parlâmenter kurallar dâhilinde kurulmakta ve düşmektedir. Farklılıkların hantal, kaba ve türdeş olmayan bir birleşiminden ibaret olan Hindistan, yine de yaşayan ve işleyen bir demokratik siyasal yapıya sahiptir. Gerçekte bu başarıyı, işleyen demokrasisi aracılığıyla kazanmıştır.

Hindistan, muazzam dil ve din farklılıklarına rağmen istikrarını sürdürmektedir. Dinsel ve toplumsal farklılıklar elbette ayrımcı siyasetçiler tarafından istismara açıktır ve son birkaç aydır görülen bazı olaylar kitlesel kızgınlığa sebep olmaktadır. Ayrımcı şiddetin tepkiyle karşılanması ve şiddetin ülkedeki tüm gruplar tarafından kınanması, farklılıkları istismar eden ayrımcı politikacılara karşı demokratik bir garanti sağlamıştır. Bu demokratik tepki, Hindistan gibi büyük farklılıklara sahip ülkelerin yaşamlarını ve huzurlarını sürdürebilmeleri için gerekli bir şeydir. Hindistan, sadece Hindu çoğunluğunun yurdu değildir; dünyanın üçüncü büyük Müslüman toplumunun, milyonlarca Hristiyan ve Budist'in, dünya Sihlerinin çoğunluğunun, Zerdüşterlerin ve Jainlerin de yurdudur.

Demokrasi ve İktisadî Kalkınma

Demokratik olmayan ülkelerde iktisadî kalkınmanın daha kolay sağlandığı iddiası sık dile getirilen bir iddiadır. Bu iddia bazen, bu iddiayı savunan Singapur'un eski Başkanı Lee Kuan Yew'e izafeten "Lee Hipotezi" olarak da anılmaktadır. Lee'nin dediği gibi, (Güney Kore, kendi ülkesi Singapur ve reform geçirmiş Çin gibi) bazı disiplinli devletlerdeki ekonomik büyümenin, (Hindistan, Jamaika ve Kosta Rika) gibi daha az otoriter ülkelere göre daha yüksek olduğu doğrudur. Fakat "Lee Hipotezi", geniş oylumlu bilgilerle test edilmiş genel istatistiklere dayanmaktan ziyade, sınırlı ve seçici bilgilere dayalı dar bir dencyciliğe dayanmaktadır. Bu türden genel bir ilişki, oldukça seçici delillerle kanıtlanamaz. Örneğin, Çin ve Singapur'un yüksek iktisadî gelişmesini; otoriteriyenizmin, Botswana gibi yüksek bir iktisadî gelişme yakalamış bir demokrasiye göre iktisadî büyümeyi daha çok teşvik ettiğine dair "kesin bir delil" olarak kabul edemeyiz. Botswana karşıt bir sonucu ifade etmektedir: Botswana, Afrika'da ve

dünyada en yüksek oranda büyüyen ekonomisiyle on yıllardır kıtanın bir demokrasi vahasıdır. İddia ve karşı-iddiaları kesin olarak ortaya koyabilmek için daha sistematik deneysel çalışmalara ihtiyaç vardır.

Aslında otoriteriyen yönetimin, siyasal ve sivil hakların baskı altına alınmasının iktisadî kalkınma için faydalı olduğuna dair ikna edici genel bir kanıt bulunmamaktadır. Zaten genel istatistiksel tablo, böylesine bir tümevarıma izin vermemektedir. Sistematik deneysel çalışmalar (örneğin, Robert Barro veya Adam Przeworski tarafından yapılan çalışmalar), siyasal haklar ile iktisadî performans arasında genel bir çelişme/çatışma olduğunu doğrulayacak gerçek bir kanıt vermemektedir.² Doğrudan ilişki daha pek çok koşula bağlı gibi görünmektedir; birkaç istatistiksel sonuç zayıf bir negatif ilişki gösterirken, diğer sonuçlar ise güçlü bir pozitif ilişki ortaya çıkarmıştır. Karşılaştırmalı çalışmalar toplu olarak değerlendirildiğinde; demokrasi ile iktisadî büyüme arasında *herhangi* bir yönde kesin bir ilişki bulunmadığını söyleyen tezin oldukça inandırıcı olduğu görülmektedir. Demokrasi ve siyasal özgürlük bizatihi iyi olduklarından, onları gölgelemeye yönelik bir girişim sönük kalmaya mahkûmdur.³

Aslında bu konu, iktisadî araştırma metoduna dair temel bir sorunu içeriyor. Sadece istatistiksel ilişkilere bakmamalıyız, iktisadî kalkınma ve büyümeyi etkileyen nedensellik süreçlerini de titizlikle incelemeliyiz. Doğu Asya ülkelerinde iktisadî başarıyı sağlayan ekonomik politikalar ve koşullar günümüzde daha açık bir şekilde anlaşılıyor. Vurguları

farklılaşan deneysel çalışmalara rağmen, şu hususları içeren bir "yardımcı politikalar" listesi üzerinde geniş bir konsensus sağlanmıştır: Rekabete açıklık, uluslararası pazarların kullanımı, yatırım ve ihracata devlet desteği, yüksek bir okuryazarlık ve okullaşma düzeyi, başarılı toprak reformu ve iktisadî büyüme sürecine geniş bir katılımı sağlayan sosyal fırsatlar. Bu politikalarından herhangi birinin daha ileri bir demokrasi ile çeliştiğini söylemek için herhangi bir sebep yoktur. Yine bunlardan herhangi birinin, Güney Kore, Çin veya Singapur'da görülen otoriteriyenist araçlar tarafından güçlendirildiğine dair bir sebep yoktur. Aslında, hızlı iktisadî büyüme için gerekli olan şeyin zalim bir siyasal sistem değil de barışçıl bir iktisadî iklim olduğunu gösterecek ezici kanıtlar vardır.

Bu incelemeyi tamamlamak için iktisadî büyümenin dar sınırlarının ötesine geçmeliyiz; iktisadî ve sosyal güvenlik ihtiyacı dahil, iktisadî kalkınmanın geniş taleplerini hassas bir incelemeye tâbi tutmalıyız. Bu bağlamda, bir yandan sivil ve siyasal haklar arasındaki ilişkiye bakmalıyız, bir yandan da büyük iktisadî yıkımları önlemenin yolunu aramalıyız. Sivil ve siyasal haklar halka, genel ihtiyaçları etkin bir şekilde ifade etme ve devletten iyi işler yapmasını isteme fırsatı verir. Sorunlarının çözümünü isteyen halk, hükümete daha çok baskı yapmalıdır. Oy verme, eleştirme ve protesto etme gibi siyasal hakların icrası, hükümete yönelik siyasal taleplerin belirginleşmesini sağlar.

Başka bir yerde şunu ileri sürmüştüm: Dünyanın korkunç açlık tarihine baktığımızda, bağımsız ve nispeten özgür bir basına sahip demokratik bir ülkede büyük bir açlığın ortaya çıkmadığını görüyoruz.⁴ Bu kuralın

² Adam Przeworski vd., *Sustainable Democracy*, (Cambridge: Cambridge Un. Press, 1995); Robert J. Barro, *Getting It Right: Markets and Choices in a Free Society*, (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1996).

³ Deneysel kanıtları ve nedensel ilişkileri, Knopf yayınevince 1999'da yayımlanan *Development as Freedom* kitabımın detaylarında inceledim.

⁴ Bkz. benim "Development: Which Way Now?", *Economic Journal* 93, (December 1983); *Resources, Values, and Development*, (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1984); ve benim "Rationality and Social Choice", *The*

istisnasını bulamayız; baktığımız şu örneklerde de bunu görürüz: Etiyopya'daki son açlık, Somali ve diğer diktatoryal ülkelerdeki açlıklar; 1930'larda Sovyetler Birliği'nde görülen açlık, 1958-61'de Çin'de Büyük Yürüyüş başarısızlığıyla birlikte ortaya çıkan açlık; veya daha yakın zamanlarda, yabancı idare altındaki Hindistan ve İrlanda'da görülen açlıklar. Çin, Hindistan'a göre ekonomik ilerleme için daha çok imkâna sahip olduğu hâlde açlık sorununu daha yenilerde dizginleyebilmiştir; Çin'deki söz konusu açlık, tarihin kaydettiği en geniş çaplı açlık sorunuydu: Yaklaşık 30 milyon insan 1958-61 açlığında ölmüştü. Buna rağmen bu üç yıl boyunca yanlış hükümet politikaları devam etmişti. Bu yanlış politikalar eleştirilemedi; çünkü parlâmentoda muhalif partiler bulunmuyordu, çok partili seçimler ve özgür basın da yoktu. Muhalefet yokluğundan, her yıl milyonlarca insan ölmesine rağmen tahrip edici politikalar sürüp gitmişti. Aynı şey, Nikaragua ve Sudan'da yaşanan çağdaş dünyanın iki açlık sorunu için de söylenebilir.

Açlık sorunları çoğu kez doğal sorunlarla birlikte ortaya çıkar ve yorumcular basit bir şekilde açlıkları bu olaylarla açıklama yolunu tutarlar: Çin'de başarısız Büyük Yürüyüş sırasındaki seller, Etiyopya'daki kuraklık, Kuzey Kore'deki mahsul azlığı. Hâlbuki benzer veya daha şiddetli doğal felâketlere maruz kalan birçok ülke, mükemmel bir şekilde açlık sorunu dizginlemişlerdir; çünkü sorumlu

bir hükümet sorunun önlenmesi için müdahalede bulunmuştur. Açlık sorununun öncelikli mağdurları yoksullar olacağı için, örneğin istihdam programlarıyla, potansiyel açlık mağdurlarının gıda alımını kolaylaştıracak gelir yaratılması yoluyla ölümler önlenabilir. Çok daha şiddetli kuraklık, sel veya diğer doğal felâketlere maruz kalan çok fakir demokratik ülkeler (1973'te Hindistan veya 1980'lerin başında Botswana ve Zimbabve gibi) herhangi bir açlık durumuna mahal vermeksizin halklarını doyurabilmişlerdi.

Açlık sorunu, aslında ciddi gayret sarfedildiğinde kolay önenebilecek bir şeydir; seçimlere, bağımsız gazetelerin ve muhalefet partilerinin eleştirilerine maruz demokratik bir hükümetin böylesine bir gayreti göstermemesi düşünülemez. İngiltere idaresindeki Hindistan bağımsızlık sürecindeyken açlık sorunu yaşıyordu (Benim de çocuk olarak şahitlik ettiğim son açlık sorunu, bağımsızlıktan 4 yıl önce 1943 yılında yaşanmıştı). Hindistan bu sorunu birden bire, çok partili demokrasiyi ve özgür basını kurarak çözüverdi.

Bu konuları başka bir yerde, özellikle de Jean Dr'ze ile yaptığım ortak çalışmamda ele almıştım; bu sebeple bu konular üzerinde daha fazla durmayacağım.⁵ Aslında açlık sorunu, demokrasinin çözüm ürettiği sorunlardan sadece bir tanesidir ve bu konunun analizi birçok açıdan çok daha kolaydır. Sivil ve siyasal hakların olumlu rolü genel olarak sosyal ve ekonomik sorunların önlenmesinde ortaya çıkar. Her şey yolundayken ve rutin olarak iyiyken demokrasinin bu araçsal rolü fazla görülmeyebilir. Bir sebeple işler kötüye gittiği zaman, siyasal taleplerin demokratik yönetim tarafından karşılanması büyük pratik değer kazanır.

Ben inanıyorum ki burada önemli bir ders vardır. Pek çok ekonomi teknokrati, (demokratik sistemlerce garanti edilebilen) siyasal

American Economic Association'daki başkanlık konuşması, Mart 1995'te yayımlanan *American Economic Review*. Ayrıca bkz. Jean Dr'ze ve Amartya Sen, *Hunger and Public Action*, (Oxford: Clarendon Press, 1987); Frances D'Souza, ed., *Starving in Silence: A Report on Famine and Censorship*, (London: Article 19 International Centre on Censorship, 1990); Human Rights Watch, *Indivisible Human Rights: The Relationship between Political and Civil Rights to Survival, Subsistence and Poverty*, (New York: Human Rights Watch, 1992); ve International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, *World Disaster Report 1994*, (Geneva: Red Cross, 1994).

⁵ Dr'ze ve Sen, *Hunger and Public Action*.

taleplere aldırılmayarak (piyasa sistemi tarafından öngörülen) ekonomik taleplerin karşılanmasını öğütler. Bu, bir dizi dengesiz kurallın yeğlenmesi anlamına gelir. Demokrasinin koruyucu gücü, ülke ciddi felâketlere uğrama konusunda yeterince şanslıyken ve her şey yolundayken fazla görülmeyebilir. Fakat, ekonomik veya başka durumların değişmesinden ya da yanlış politikalarından doğan emniyetsizlik tehlikesi, müreffeh gibi görünen devletin arkasına gizlenebilir.

Doğu ve Güneydoğu Asya'nın mevcut ekonomik sorunları, diğer şeylerin yanı sıra, demokratik olmayan yönetimlerin bir sonucudur/cezasıdır. Bu iki açıdan böyledir. İlk olarak, (Tayland, Güney Kore ve Endonezya'nın dahil olduğu) bu ekonomilerin bazısındaki finansal krizlerin artması, iş âleminde şeffaflığın ve özellikle de finansal yeniden düzenlemelerde halk katılımının olmaması olgularıyla yakından ilişkilidir. Bu bölgedeki başarısızlıkta, etkin bir demokratik forumun yokluğu merkezi bir öneme sahiptir. İkinci olarak, finansal kriz genel ekonomik durgunluğa yol açtığı zaman, demokrasinin koruyucu gücünün yokluğu, Endonezya gibi bir ülkede çok kötü bir şekilde farkedildi (demokratik ülkelerde açlığın önlenmesi, demokrasinin koruyucu gücüne örnektir). Bu mahrumiyetin cezasını şimdilerde çekiyorlar.

Son on yıl boyunca her yıl ulaşılan % 5 veya 10'luk büyümeyi takiben gayrisafi millî hâsıladaki, örneğin % 10'luk bir düşüş fazla hissedilmeyebilir. Fakat düşüşün yükü, geniş bir şekilde paylaşılmayıp da, bu yükü taşıması en zor olan işsiz ve ekonomik olarak atıl kesimlerin sırtına yüklenmişse, bu düşüş milyonlarca insanın sefaletine ve geçim darlığına düşmesine sebep olabilir. Endonezya'daki bu yoksul kesimler, işler sürekli yolunda gitseydi demokrasinin yokluğunu fark etmeyebilirlerdi. Bu eksiklik, yükü adaletsiz dağıtılan kriz ortaya çıktığında, sorunlarını yete-

rince dile getirememelerine neden oldu. Demokrasinin koruyucu gücü, ona en çok ihtiyaç duyulan bir zamanda anlaşıldı.

Demokrasinin Fonksiyonları

Bu makalenin esas konusunu, demokrasiye yönelik eleştiriler, özellikle de demokrasinin ekonomik eleştirisi ekseninde belirlenen gündemini şu ana kadar erteledim. Eleştirilere, özellikle kültürel eleştirilerden başlayarak yeniden döneceğim; fakat artık, evrensel bir değer olabilmesi için demokrasinin iddialarının temelinde ne yatmalı/ne yatar konusundaki pozitif analizleri ileri götürmemin zamanı geldi.

Demokrasi tam olarak nedir? Demokrasiyi sadece, çoğunluk yönetimi şeklinde tanımlamamalıyız. Demokrasinin, elbette seçimleri ve seçim sonuçlarına saygıyı da içeren, kompleks talepleri vardır: Serbestiyet ve özgürlüklerin korunması, meşru haklara saygı, özgür tartışmaların garanti altına alınması, haber ve dürüst yorumların sansürsüz dolaşımı. Eğer farklı kesimlere kendi sorunlarını ifade için yeterli fırsat tanınmıyorsa veya seçmenlere haberlere ulaşmada ve yarışan liderlerin görüşlerini öğrenmede özgürlük tanınmıyorsa, seçimler bile temelden kusurlu sayılır. Demokrasi ilgi ve bakım isteyen bir sistemdir; izole bir ortamda işleyen (çoğunluk yönetimi gibi) mekanik bir durum değildir.

Bu bağlamda bakıldığında demokrasinin fazileti ve evrensel bir değer olma iddiası, onun özgür uygulanmasıyla birlikte yürüten belli erdemlere bağlıdır. Gerçekte demokrasinin yurttaşların yaşamlarını üç farklı yolla müreffeh kaldığını görebiliriz. İlk, siyasal özgürlük genel insan özgürlüğünün bir parçasıdır ve sivil ve siyasal hakların tatbikatı, sosyal bir varlık olarak bireylerin iyi yaşamlarının önemli bir parçasıdır. Siyasal ve sosyal katılım insan yaşamı ve refahı için *zati bir*

değerdir. Toplumun siyasal yaşama katılımının engellenmesi onun için çok büyük bir mahrumiyettir.

İkinci olarak, (demokrasi ile ekonomik kalkınma arasında gerilim bulunduğu iddiasını tartışırken) ileri sürdüğüm şu konu: Demokrasi, (ekonomik talepleri dahil olmak üzere) halkın taleplerini siyasal dikkate sunma konusunda önemli bir *araçsal değere* sahiptir. Üçüncü olarak, ki bu daha ileri düzeyde incelenmesi gereken bir noktadır, demokrasi pratiği yurttaşlara birbirlerinden bir şeyler öğrenme fırsatı verir; ayrıca topluma, kendi değerlerini ve önceliklerini oluşturma konusunda yardımcı olur. “Ekonomik ihtiyaçlar”ın anlamlandırılması dahil, “ihtiyaçlar” fikrinin oluşumu için bile, kamusal tartışmalar ve haber, analiz ve yorumların mübadelesi gerekir. Bu anlamda demokrasi, yurttaşların yaşamları için zatî bir değer olmasına ve siyasal kararların alınmasındaki araçsal değerine ilâve olarak *yapıcı* bir öneme sahiptir. Demokrasinin evrensel bir değer olma iddiası, bu düşünce farklılıklarına önem vermek zorundadır.

“Ekonomik ihtiyaçlar” dahil, nelerin “ihtiyaçlar” olarak kabul edileceğinin kavramsallaştırılması ve anlaşılması için bile başlı başına siyasal ve sivil hakların uygulanması gerekir. Ekonomik ihtiyaçların ne olduğunun –içeriğinin ve gücünün- doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için tartışmalar ve fikir alışverişleri gerekir. Siyasal ve sivil haklar - özellikle açık tartışma, müzakere, eleştiri ve farklı düşüncede olma hakkıyla ilgili olan haklar- tercihlerin bilgiye dayalı olarak oluşumu sürecinde merkezî bir öneme sahiptir. Bu süreçler, değerlerin ve önceliklerin oluşumunda çok önemlidir; biz genel olarak, kamu tartışmasından bağımsız olarak, serbest tartışma ve fikir alışverişlerine izin verilip verilmediğine bakmaksızın, tercihlerin zaten belli olduğunu kabul edemeyiz.

Sosyal ve siyasal sorunların değerlendirilmesinde, açık diyalogun önemi ve etkisi sıklıkla ihmal edilmektedir. Örneğin, kamu tartışması, gelişmekte olan ülkelerin bir karakteristiği olan yüksek doğum oranlarının azaltılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu konuda şu olay önemli bir delildir: Hindistan’ın okuryazarlık oranının yüksek olduğu eyaletlerinde doğum oranlarının hızla düşmesinde, yüksek doğum oranının toplum ve özellikle de kadınlar açısından kötü sonuçlarının açık bir şekilde tartışılmasının büyük etkisi olmuştur. Söz gelimi Hindistan’ın Kerala veya Tamil Nadu gibi eyaletlerinde, “çağdaş dünyada mutlu aile, küçük ailedir” gibi perspektiflerin oluşumu, daha çok tartışma ve daha çok müzakere sayesinde gerçekleşmiştir. Kerala şu anda % 1,7’lik doğum oranı ile Fransa ve İngiltere’ye yakın bir durumdadır: doğum oranı %1,9 olan Çin’in ise altındadır. Bu başarı, herhangi bir zorlama olmaksızın, esas olarak yeni değerlerin oluşumu ile elde edilmiştir. Bu yeni değerler ise siyasal ve sosyal diyalogun önemli bir rol oynadığı bir süreçte ortaya çıkmıştır. Kerala’daki, özellikle kadınlar arasındaki, yüksek okuryazarlık oranı (bu oran Çin’deki her eyaletten daha yüksektir), böylesine bir siyasal ve sosyal diyalogun oluşmasına büyük katkı sağlamıştır.

Sefaletler ve mahrumiyetlerin, diğer sorunlara göre sosyal çözümü daha kolaydır. “İhtiyaçlar”ımızın belirlenmesinde/tanımlanmasında, insanların içinde bulunduğu zorlukların toplamı, toparlayıcı bir temel teşkil eder. Örneğin, değerli bulmamız için yeterli sebebe sahip olduğumuz pek çok şey vardır, ancak sonuçta onları, elde edilebilir şeylerse “ihtiyaçlar” olarak kabul edebiliriz. *Upanişadlarda* sözü edilen, Yajñvalkya ile sohbet eden 3000 yaşındaki meraklı Maitreyee gibi

¹ Upanişad, eski Hint din kitaplarından biridir (Ç.N.)

ölümsüzlüğü de isteyebiliriz. Fakat biz ölümsüzlüğü bir "ihtiyaç" olarak görmeyiz; çünkü çok açıktır ki, ölümsüzlük elde edilemez. İhtiyaçlar anlayışımız, bazı mahrumiyetlerin önlenabilir doğasına ilişkin fikirlerimizle ve gerçekleşebilir şeyler hakkındaki anlayışımızla ilişkilidir. Olabilirlik (özellikle sosyal olabilirlik), hakkındaki inanç ve kanaatlerimizin oluşumunda, kamusal tartışmalar çok önemli bir rol oynar. Serbest tartışma ve ifade özgürlüğü de dâhil olmak üzere siyasal haklar, sadece ekonomik ihtiyaçlara sosyal karşılıklar oluşturulmasında araç olmakla kalmaz; aynı zamanda, bizatihi ekonomik ihtiyaçların kavramsallaştırılmasında da merkezî bir rol oynar.

Değerlerin Evrenselliği

Yukarıdaki analizler doğruysa, demokrasinin değerli olma iddiası bir tek somut erdeme dayandırılmaz. Demokrasi çok sayıda erdeme sahiptir. Öncelikle, insan hayatında siyasal katılım ve özgürlük *zati* bir öneme sahiptir; ikinci olarak, siyasal taleplerin sorumlu hükümet tarafından yerine getirilmesinde demokrasinin *araçsal* bir önemi vardır; üçüncü olarak, görevler, haklar ve ihtiyaçların anlaşılmasında ve değerlerin oluşumunda demokrasinin *yapıcı* bir rolü bulunmaktadır. Bu teşhisin ışığı altında, bu makalenin muharrik konusu olan evrensel bir değer olarak demokrasi konusunu işleyebiliriz.

Bu konunun tartışılması bağlamında, bazen şu söylenir: Demokrasinin mutlak önemi konusunda herkes aynı fikirde değildir; özellikle de sadakat ve önem verilen diğer şeylerle karşılaştırıldığında. Gerçekte bu böyledir ve bir fikir birliği yoktur. Bu durum bazıları için, demokrasinin evrensel bir değer olmadığı yolunda yeterli bir delil olarak görülür.

Metodolojik bir soruyla başlayalım: Evrensel değer nedir? Bir değerın evrensel ola-

rak kabul edilmesi için herkesin rızası/kabulü gerekli midir? Eğer böyle bir gereklilik var idiye, o zaman evrensel değerler kategorisi saçma sapan bir şey olmalıydı. Ben, hiç kimsenin itiraz etmediği bir değer –annelik bile (*Sevgili anneminkini düşünüyorum*)- bilmiyorum. Bir şeyin evrensel değer olması için evrensel bir kabulün/rızanın gerekli olmadığını düşünüyorum. Evrensel değer iddiası şudur: Dünyanın her yerindeki insanlar bir şeyi değerli olarak kabul etmek için sebebe/gerekçeyle sahip olabilmişse, o şey evrensel değerdir.

Mahatma Gandhi evrensel bir değer olarak şiddet-dışılığı savunurken, zaten her yerde insanların bu değere göre hareket ettiğini ileri sürmüyordu; daha ziyade, insanların onu değerli olarak kabul etmek için iyi bir gerekçeyle sahip olduklarını ileri sürüyordu. Benzer bir şekilde Rabindranath Tagore, evrensel bir değer olarak "zihin özgürlüğü"nü savunduğu zaman, bütün herkesin bu değeri kabul ettiğini söylemiyordu; fakat herkesin onu kabul etmek için yeterli gerekçeyle sahip olduğunu söylüyordu. Söz konusu yeterli gerekçe şudur: Bu özgürlük sayesinde daha çok araştırma yapılabilir, düşünülenler daha çok ifade edilebilir ve daha çok propaganda yapılabilir.⁶ Buradan anlaşılıyor ki, bir şeyin evrensel olduğu iddiası bazı karşı olguları da içerir: Özellikle de, insanların henüz yeterince düşünmedikleri bir iddia hakkında bazı değerleri anlayıp anlayamadıkları konusunda. Tüm evrensellik iddiaları –sadece demokrasinininki değil— bu dolaylı varsayımına sahiptir.

20. yüzyılda demokrasiye ilişkin en büyük tavır değişikliğinin, bu *dolaylı* varsayım ile gerçekleştiğini söylemiştim. Demokrasiye sahip olmayan ve halkının pek çoğu onun ak-

⁶ Bkz. benim "Tagore and His India", *New York Review of Books*, 26 June 1997.

tüel olarak pratiğini görme fırsatı bulamamış bir ülke için demokrasi göz önünde tutulduğunda, bir kez demokrasiyi hayatlarında bir realite olarak gördükleri zaman o ülke halkının demokrasiyi kabul edeceği varsayılır. 19. yüzyılda bu varsayım doğal olarak gerçekleşmedi; fakat bugün doğal (baş tarafta "default" konumu-standart ayar demiştin) olarak görülen bu varsayım radikal olarak 20. yüzyıl boyunca gelişti.

Şu da söylenilmelidir ki bu değişim büyük bir oranda 20. yüzyıl tarihinin gözlenmesiyle oluşmuştur. Demokrasi yayıldığı için, onun bağlıları da azalmadı, arttı. Avrupa ve Amerika'dan başlayarak, bir sistem olarak demokrasi pek çok uzak sahillere ulaştı; oralarda gönüllü katılım ve kabul ile karşılandı. Üstelik, mevcut bir demokrasi yıkıldığı zaman, çok zalimane bir şekilde bastırılrsa da orada yaygın protestolar yaşandı. Demokrasiyi geri getirmek için pek çok insan gönüllü olarak hayatını tehlikeye attı.

Evrensel bir değer olarak demokrasinin durumunu tartışan kimileri de, argümanlarını, demokrasi konusunda fikir birliğinin (ittifakın) bulunmadığı üzerine değil de, bölgesel farklılıkların mevcudiyeti üzerine kuruyorlar. Bu iddia edilen farklılıklar bazen, bazı milletlerin fakirliği ile ilişkilidir. Bu argümana göre, fakir insanlar demokrasiyle değil ekmele ilgilidir ve ilgilenmek zorundadır. Sık tekrar edilen bu argüman iki açıdan yanlıştır.

İlk olarak, yukarıda söylenildiği gibi, demokrasinin koruyucu gücü özellikle fakirler için önemli olabilir. Açıktır ki bu güç, açlıkla yüzyüze gelmiş potansiyel kıtlık mağdurları için çok faydalıdır. Ayrıca finansal krizlerde işsiz kalmış zor durumdaki kişiler için de faydalıdır. İktisadî ihtiyaç içinde bulunanlar, aynı zamanda siyasal bir sese de ihtiyaç duyarlar. Demokrasi, genel refahın gerçekleşmesini bekleyen bir lüks değildir.

İkinci olarak, fakirlere seçme hakkı verildiğinde demokrasiyi reddetmeyi tercih edecekleri konusunda çok az bir kanıt vardır. Bu bağlamda şu olayı hatırlamak faydalı olacaktır: Eski Hint hükümeti 1970'lerin ortasında, "olağanüstü hâl" olarak iddia edilen durumu (ve çeşitli siyasal ve sivil hakların baskı altına alınmasını) meşrulaştırmak için benzer bir argüman geliştirmişti. Bu dönemde yapılan bir seçim seçmenlerin bu konuda tam ikiye bölündüğünü gösterdi. Bu seçim döneminde daha çok, bazılarına önemsenmeyen bir konu olarak görülen temel siyasal ve sivil hakların azaltılması konusu üzerinde tartışıldı ve sonuçta bu hakların azaltılması reddedildi. Böylece Hintli seçmen, ki dünyanın en fakir seçmenidir, temel özgürlükler ve hakların azaltılmasını protesto etmeye, iktisadî mahrumiyetler konusundaki yakınmasından daha az önem vermediğini bizzat gösterdi.

Buraya kadar yapılan incelemelerde, fakirlerin sivil ve siyasal haklar konusunda kayıtsız kaldıklarına dair bir delil bulunmamıştır; deliller tam ters istikamettedir. Benzer sonuçlara, Güney Kore, Tayland, Bangladeş, Pakistan, Burma, Endonezya ve Asya'nın diğer ülkelerinde, demokratik özgürlükler için yapılan mücadelelerin gözlemlenmesiyle de ulaşılabılır. Benzer şekilde Afrika'da da, siyasal özgürlükler yok sayıldığı zaman, şartlar müsaade ettikçe bu kısıtlamalar protesto edilmektedir.

Kültürel Farklılıklar Açısından Tartışma

Yukarıda sözü edilen bölgesel farklılıklar bağlamında ileri sürülen argümanlar sadece ekonomik koşullara ilişkin değildir; bu argümanlardan biri de kültürel farklılıklara ilişkindir. Bu iddialardan belki de en ünlüsü "Asyalı Değerler" olarak sözü edilenlerdir. İddia ediliyor ki, Asya'ya ait geleneksel değer

siyasal özgürlük değil disiplindir, bu sebeple de bu ülkelerde demokrasiye yönelik tutum kaçınılmaz olarak çok şüpheli olmalıdır. Bu konuyu bazı detaylarıyla beraber, Carnegie Council on Ethics and International Affairs'de, Morgenthau'yu anma toplantısında verdiğim konferansımda tartışmışım.⁷

Bu entelektüel iddia için, Asya kültürleri tarihi içinde, özellikle Hindistan, Orta Doğu, İran ve Asya'nın diğer bölümlerindeki klâsik geleneklere bakıyorsak, herhangi bir gerçek temel bulmak çok zordur. Örneğin, çoğulcu hoşgörüyü, devletin görevlerini ve azınlıkların korunmasını savunan en erken ve en önemli ifadelerden birisi, M.Ö. 3. yüzyılda Hint imparatoru Ashoka'nın kitabelerinde bulunmuştur.

Elbette Asya, dünya nüfusunun % 60'ını barındıran geniş bir bölgedir ve böylesine geniş halk kümelerini genelleştirmek kolay değildir. Bazı zamanlar, "Asyalı Değerler" savunucuları öncelikle, özel uygulanabilirlik bölgesi olarak Doğu Asya'ya bakma eğilimindedirler. Asya'nın diğer bölgelerinin daha "benzer" olduğunu savlayan daha hırslı bir iddia bulunmasına rağmen, Asya ve Batı arasındaki farklılıklar olduğu genel tezi, sıklıkla Tayland'ın doğusunda kalan bölgeler üzerinde yoğunlaşır. Sıklıkla üstü kapalı olarak ifade edilen bu karmaşık literatürü açık seçik bir şekilde açıkladığı için kendisine müteşekkir olmamız gereken Lee Kuan Yew, "Doğu Asyalılar dediğim zaman, Güneydoğu Asya'dan farklı olarak Kore, Japonya, Çin ve Vietnam'ı kast ediyorum. Güneydoğu Asya Çinli ve Hintlilerin bir karışımıdır; oysa ki Hint kültürü kendi başına benzer değerleri vurgular." demek suretiyle, "Batılı toplum ve yönetim kavramları ile Doğu

Asya kavramları arasındaki temel farklılıklar"ın ana hatlarını ortaya koymuştur.⁸

Bununla birlikte Doğu Asya kendi başına bile oldukça farklıdır; bu farklılıklar birçok derece farklılıklarıyla birlikte sadece Japonya, Çin, Kore ve bölgenin diğer ülkelerinde değil, her ülkenin kendi içinde görülebilir. Konfüçyüs Asyalı değerlerin açıklanmasında kendisinden iktibas yapılan standart yazardır; fakat o da bu ülkelerde etkin olmuş tek entelektüel değildir. (örneğin, Japonya, Çin ve Kore'de, 1500 yıldır etkin olan oldukça eski ve yaygın Budist gelenekler vardır; aynı zamanda önemli bir düzeyde, Hristiyan mevcudiyet dahil başka unsurlar da bulunmaktadır). Bu kültürlerin hiçbirinde disiplini özgürlüğe yeğleyen homojen bir inanç bulunmamaktadır.

Daha da ötesi, Konfüçyüs devlete körü körüne bir sadakat önermemiştir. Zilu, ona, "Bir prense nasıl hizmet edilir?" diye sorduğunda, (otoriteryen rejimlerin sanstürçülerini düşündürebilecek bir cümleyle) cevap vermişti: "Onu kırsa bile doğruyu söyle."⁹ Konfüçyüs pratik sakınma ve duruma uygun davranışa karşı değildi; fakat kötü yönetime (gerekirse zarifçe) muhalefeti önermekten de sarfı nazar etmemiştir: "Devlete [iyi] yön galip geldiği zaman, cesur konuş ve cesur davran. Devlet yoldan çıktığı zaman, cesur davran ve yumuşak konuş."¹⁰

Aslında Konfüçyüs, hayali/kurgulanmış Asyalı Değerler binasının iki sütununun, aileye sadakat ve devlete itaatin, birbirleriyle ciddi bir çatışma içinde olabileceklerine açık bir şekilde işaret eder. Konfüçyüs, aile ile devlet arasında bir gerilim olabileceğini ihtar ederken, pek çok "Asyalı Değerler" savunucuları

⁷ Amartya Sen, "Human Rights and Asian Values", Morgenthau Memorial Lecture, (New York: Carnegie Council on Ethics and International Affairs, 1997). Bu konferansın kısaltılmış metni için bkz. *The New Republic*, 14-21 July 1997.

⁸ Fareed Zakaria, "Culture is Destiny: A Conversation with Lee Kuan Yew", *Foreign Affairs*, 73, (March-April 1994): 113.

⁹ *The Analects of Confucius*, Çev. Simon Leys, (New York: Norton, 1997), 14.22, 70.

¹⁰ *The Analects of Confucius*, 14.3, 66.

cusu, devletin rolünü, ailenin rolünü genişletme şeklinde görür. She Valisi, Konfüçyüs'e, "Benim halkım arasında çok dürüst bir adam var: Babası bir koyun çaldığında onu ihbar ediyor." dedi. Buna cevaben Konfüçyüs, "Benim halkım arasında dürüst adamlar var: Bir baba oğlunu gizliyor, bir oğul babasını gizliyor; dürüstlük bunların yaptığındadır."¹¹

Asyalı değerlerin, demokrasiye ve siyasal haklara düşman olduğu yolundaki genelleme yaklaşım, eleştirel bir incelemeye dayanmaz. Sanırım, bu yaklaşımları destekleyen bilimsel çalışmaların yokluğu konusunda çok eleştirel olmamalıyım; çünkü bu yaklaşımlara sahip olanlar bilim adamları değil, otoriter yönetimlerin resmî ya da gayriresmî sözcüleri olan politik liderlerdir. Bununla birlikte, şunu görmek ilginçtir: Biz akademisyenler pratik siyaset konusunda beceriksiz olabilirken, pratik siyasetçiler de bilimsel çalışma konusunda daha fazla beceriksiz olabiliyorlar.

Elbette Asyalı gelenekler içinde otoriter-yen metinler bulmak zor değildir. Fakat onlardan Batılı klâsikler içinde bulmak da zor değildir: Herhangi bir kişi, sadece Platon'un veya Aquinas'ın yazılarına bakarak bile, disipline düşkünlüğün Asya'ya özgü bir beğeni olmadığını görebilir. Evrensel bir değer olarak demokrasinin olabirliğini, disiplin ve düzen hakkındaki bazı Asya kaynaklı yazılar sebebiyle mümkün görmemek, Platon veya Aquinas'ın yazılarına dayanarak bugünkü Amerika veya Avrupa'da doğal bir yönetim şekli olarak demokrasinin olabirliğini reddetmeye benzer. (Engizisyon mahkemelerini savunan güçlü Orta Çağ literatüründen hiç söz etmiyorum).

Özellikle Orta Doğu'da yaşanan siyasal çatışmalar sebebiyle İslâm, bireysel özgürlüklere düşman ve hoşgörüsüz bir din olarak tasvir edilmektedir. Fakat İslâm'ın geleneğinde

de çok farklılıklar ve çeşitlilikler bulunmaktadır. Hindistan'da, Akbar ve Moğol imparatorlarının çoğu (önemli bir istisna olarak Aurangzeb hariç), dinsel ve siyasal hoşgörünün teorisi ve pratiği konusunda iyi örnekler vermişlerdir. Türk imparatorları sıklıkla Avrupalı çağdaşlarından daha hoşgörülüydü. Bağdat ve Kahire yöneticileri arasından da bol miktarda örnek bulunabilir. Gerçekte 12. asırda, büyük Yahudi âlimi Maimonides, aynı zamanda doğum yeri olan hoşgörüsüz Avrupa'dan ve Avrupa'nın Yahudilere yaptığı zulümden kaçıp özgür ve hoşgörülü Kahire'ye, Sultan Selahaddin'in himayesine sığınmıştı.

Farklılıklar, dünya kültürlerinin çoğunun bir özelliğidir. Batı uygarlığı bir istisna oluşturmuyor. *Modern* Batı'da başarılı olan demokrasi uygulaması büyük bir oranda Sanayi Devrimi'nden ve Aydınlanma'dan itibaren gelişen, özellikle de son yüzyılda oluşan bir konsensusun sonucudur. Bin yıl boyunca, demokrasiye doğru giden Batı'yı bu tarihsel yoldan okuyup, sonra da Batı-dışı geleneklerle (her birini bütüncül olarak ele alarak) karşılaştırma yapmak çok büyük bir yanlışlık olur. Bu aşırı basitleştirme ve genelleme eğilimi sadece bazı hükümet sözcülerinin yazılarında görülmez; aynı zamanda en usta Batılı bilim adamlarının teorilerinde de görülür.

Büyük bilim adamlarının çalışmaları içinden bir örnek olarak, pek çok açıdan diğerlerinden farklı ve etkili olan Samuel Huntington'un, her bir kültür *içindeki* heterojenlikleri oldukça yetersiz bir şekilde ele almış olduğu medeniyetler çatışması tezinden söz etmek istiyorum. Çalışmasını şu açık sonuçla bitirmiştir: "Bireycilik anlayışı ile haklar ve özgürlükler geleneği", "uygar toplumlar arasında biricik" olan Batı'da bulunabilir.¹² Hun-

¹¹ *The Analects of Confucius*, 13.18, 63.

¹² Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, (New York: Simon and Schuster, 1996), 71.

tington ayrıca şunu da söyler: “Batı uygarlığını diğer uygarlıklardan ayıran Batı'nın temel özellikleri, Batı'nın modernleşmesine takaddüm eder.” Onun düşüncesinde, “Batı, modern olmadan çok önce de Batı'ydı.”¹³ Bu tez de, yukarıda incelemiş olduğum, geniş oylumlu tarihsel araştırmalara dayanmayan tezlerdendir.

Asyalı bir hükümet sözcüsünün “Asyalı Değerler” olduğu iddia edilen değerleri Batılı değerlerle karşılaştırma girişimi, Batılı bir entellektüelin karşı cepheden yapacağı benzer bir karşılaştırma girişimi gibidir. Demokrasiye yönelik her Asyalı hücumun Batılı bir hücumla karşılık bulmasına rağmen, iki tarafın bu karşılıklı hücumları demokrasinin evrensel bir değer olmasını engelleyememiştir.

Tartışmanın Ait Olduğu Yer

Demokrasinin evrensel bir değer olduğu iddiasıyla ilişkili birkaç meseleyi incelemeye çalıştım. Evrensel bir değer olarak demokrasinin şu erdemleri bulunmaktadır: Öncelikle, insan hayatında demokrasinin *zati önemi* vardır; ikinci olarak, siyasal taleplerin oluşmasında demokrasinin *araçsal rolü* vardır; son olarak, değerlerin oluşumunda (ayrıca, gö-

rev, hak ve ihtiyaç iddialarının olabilirliği ve gücünün anlaşılmasında) demokrasinin *yapıcı fonksiyonu* vardır. Bu erdemler, bölgesel erdemler değildir. Bunun gibi, disiplin ve düzen taraftarlığı da bölgesel bir özellik değildir. Farklı farklı değerlerin var olması daha çok, belki tamamen, büyük kültürlerin karakterinden kaynaklanmaktadır. Kültürel farklılıklar, bugün yapabileceğimiz tercihleri engelleyemez ve gerçekten ciddi anlamda sınırlandırmaz.

Çağdaş dünyanın dayandığı demokrasinin fonksiyonel rollerinin önemini farkına varılarak, bu tercihler burada ve şimdi yapılmalıdır. İleri sürdüğüm bu fonksiyonlar gerçekten güçlüdür ve bunlar bölgesel koşullara bağlı fonksiyonlar değildir. Demokrasinin evrensel bir değer olma iddiasının gücü, nihayetinde, onun bu fonksiyonlarında yatmaktadır. Tartışmanın ait olduğu yer de burasıdır. Demokrasinin bu gücü, hayali kültürel tabularla ya da farklı geçmişlerimizden çıkarımsanan farazi medeniyete yatkınlık iddialarıyla yıkılamaz.

* *Journal of Democracy*, 10.03.1999, s. 3-17.

¹³ Huntington, *The Clash of Civilizations*, 69.

Çeviren: Cemal Fedayi

Açık Toplum

e-dergi

özgürlüğün online adresi
www.liberal.org.tr